

Barbara Španjol-Pandelo

Kristova kruna u kontekstu srednjovjekovne umjetnosti

Drvena je skulptura bila predmetom istraživanja od samih početaka povijesti umjetnosti u Hrvatskoj. Brojni su se povjesničari umjetnosti bavili rješavanjem problema upravo srednjovjekovne skulpture u drvu. Iako je velik dio nekada sveprisutne drvene skulpture uništen i nestao, brojne umjetnine zaslužuju suvremenu interpretaciju. U tom se kontekstu u članku pristupilo obradi zanimljivog srednjovjekovnog raspela smještenog u Muzeju biskupije u gradu Krku.

Raspelo je prvi put spomenuo 1971. I. Žic- Rokov, nakon čega ga je kataloški obradio I. Matejčić u katalogu izložbe *Tisuću godina hrvatske skulpture*, održane u Zagrebu 1991. godine. Autor kataloške jedinice smatra raspelo radom anonimnog majstora druge polovice 14. stoljeća, međutim datacija nije jasno argumentirana. U nedostatku povijesnih podataka o podrijetlu umjetnine, u radu se - na temelju kratkog pregleda razvoja ikonografije razapinjanja Krista i raspela u razdoblju od kasne antike do sredine 14. stoljeća - pokušalo preciznije datirati skulpturu iz Krka.

Umjetninu se iz Krka može smatrati dijelom grupe raspela s prikazom bolnog tipa Krista (tzv. *Crocifissi gotici dolorosi*), koja nastaje počekom 14. stoljeća. Dijelom grupe čini ga izduženo tijelo, gotovo ogoljele ruke i noge, izbačen toraks i uvučen abdomen, nagnuta glava prema desnom ramenu, izobličena fizionomija lica sa zatvorenim očima te otvorenim ustima u kojima se nazire jezik. Uobičajeno je da Krist na glavi nosi trnovu krunu. Međutim, krčki Krist ima kraljevsku krunu, te je upravo iz tog razloga u radu raspravljano i o simbolu kraljevske krune.

Ikonografija rassetog Krista na križu počela se intenzivnije razvijati tijekom 6. stoljeća. U pravilu se prikazivao Krist kao pobjednik nad smrću, a jasna je bila razlika između ikonografije Istoka i Zapada. Na Zapadu je Krist bio mladić bez brade, odjeven u perizomu, dok se na Istoku dugokosi i bradati muškarac odijevao u dugačku tuniku (tzv. kolobij). Međutim sve do kraja 10. stoljeća ikonografija Rassetog ne razvija se na monumentalnim raspelima, već se može pratiti u iluminiranim rukopisima te plitkom reljefu i zlatarstvu.

Krajem 10. stoljeća javio se simbol kraljevske krune, čija je uloga bila naglasiti Kristovu božansku narav te njegovu pobjedu nad smrću. Simbol je osobito bio prisutan u anglosaskim rukopisima 11. stoljeća, a na samom se početku redovito prikazivala dijadema, tanka traka oko glave, koja se može smatrati pretečom kraljevske krune. Tijekom 11. stoljeća u umjetnosti se Zapada Krist na križu prikazivao frontalno, ukočeno, s horizontalno postavljenim rukama, otvorenim očima te širokom perizomom vezanom oko bokova i s dijademom, odnosno kraljevskom krunom na glavi. U isto doba Istok je savio Kristovo tijelo u obliku slova S te mu zatvorio oči i na taj je način umjetnina poticala i izazivala suosjećanje kod gledatelja. Unatoč toj promjeni na Istoku, Zapad je tijekom čitavog 11. i 12. stoljeća ilustrirao Krista koji nadvladava svoju patnju na križu. Iz tog razloga *Christus triumphans* na glavi je u pravilu nosio kraljevsku krunu koja je potvrđivala njegovu pobjedu nad grijehom i smrću, a istodobno simbolizirala Krista kao vječnog vladara Zemlje i Raja.

Iako je simbol kraljevske krune bio čest u svim medijima, od zlatarstva, iluminacija, radova u bjelokosti te na monumentalnoj skulpturi, on je u različitoj mjeri bio zastupljen u različitim krajevima Europe. Tako je bio relativno rijedak u sjevernoj Španjolskoj i sjevernoj Italiji, Francuskoj i Engleskoj. Učestao je simbol bio na raspelima u Njemačkoj te osobito u Skandinavskim zemljama tijekom čitavog 12. i početkom 13. stoljeća.

Međutim krajem 12. stoljeća živi Krist na križu polako je ustupio mjesto bolnom, mrtvom liku. Budući da su promjene u umjetnosti bile postupne, primjeri živog Krista bili su prisutni tijekom prve polovice 13. stoljeća, a oko 1250. godine prevladali su prikazi izmučenog, mrtvog Krista zatvorenih očiju i s trnovom krunom na glavi. Svakako je taj način prikazivanja Krista bio uvjetovan jačanjem važnosti Kristove smrti u javnom štovanju, a zasigurno su se te promjene u umjetnosti pojavile zahvaljujući novim teološkim raspravama i brojnim tekstovima koji su se sve više bavili Mukom Kristovom. Franjevac Bonaventura iz Bagnoregia tijekom prve polovice 13. stoljeća svojim je tekstovima snažno utjecao na oblikovanje novog pristupa mucu i patnji Kristovoj na križu. Istodobno je također na ikonografiju Krista s trnovom krunom na glavi velik utjecaj imao i dolazak relikvije trnove krune u

Pariz 1238. godine. Važnost relikvije svakako potvrđuje kapela Ste Chapelle u Parizu, jedna od najznačajnijih građevina gotike u Europi, sagrađena kako bi se relikvija trnove krune mogla dostojno pohraniti.

Ukratko, iako se prvi primjeri trnove krune mjestimice pojavljuju već od 8. stoljeća, a raspela s Kristom koji nosi kraljevsku krunu prisutna su još tijekom čitave prve polovice 13. stoljeća, simbol trnove krune postaje učestao motiv tijekom druge polovice 13. stoljeća. Međutim, tek se s 14. stoljećem trnova kruna ustalila, a tome su pridonijeli brojni tekstovi na temu Kristove Muke. Za razliku od 13. stoljeća, kada se Kristova patnja prikazivala umjereno i bez pretjerivanja, umjetnost je 14. stoljeća nastojala preglasiti surovost razapinjanja i smrti na križu. U tom se razdoblju razvila tipologija raspela s prikazom bolnog Krista, a prvim se primjerom smatra raspelo iz crkve Sv. Marije na Kapitolu u Kölnu, posvećeno 1304. godine.

Na krčkom se raspelo miješaju elementi prenaplašavanja patnje, ali se s druge strane zadržava simbol kraljevske krune. Istodobno je prikazana patnja i snaga. Dakle, raspelo iz Krka oslanja se na tradiciju Krista s kraljevskom krunom, koja je uglavnom prisutna tijekom 12. i prve polovice 13. stoljeća. Međutim, oblik Kristova tijela i njegova fizionomija upućuju na majstorovo poznavanje evolucije prikazivanja Krista tijekom ranog 14. stoljeća, tj. tipa raspela s prikazom bolnog Krista koji se razvio i proširio oko 1300. godine. Upravo se zato krčko raspelo mora datirati u 14. stoljeće. Nadalje, s obzirom na kraljevsku krunu, koja ga vezuje uz raniju tradiciju, prva polovica 14. stoljeća preciznija je datacija umjetnine.

Iako, nažalost, nema povijesne utemeljenosti i potvrde da je raspelo s kraljevskom krunom bilo dio inventara episkopalnog kompleksa u Krku, moguća je pretpostavka da je ono ipak krasilo jedan od oltara stolne crkve. U tom smislu, u prilog dataciji prve polovice 14. stoljeća govori i prisutnost monumentalnog raspela iz krčke katedrale, uvjerljivo datiranog u drugu polovicu 14. stoljeća. Malo je vjerojatno da su tijekom druge polovice stoljeća nastala oba raspela, već je vjerojatnije da je manje raspelo s kraljevskom krunom zamijenjeno većim.

U svakom slučaju, uzevši u obzir sve navedene elemente, datacija umjetnine pomaknula se na prvu polovicu 14. stoljeća, a daljnja istraživanja izvornog smještaja umjetnine ostavila su mogućnost potvrde zaključaka zasnovanih na ikonografskim razmatranjima razvoja raspela i razapetog Kristova lika.